

Waar haalt Janmaat zijn stemmen vandaan?

EXTREEM-RECHTS EN ALLOCHTONEN IN DE VIER GROTE STEDEN

JURGEN HOOGENDOORN EN JAN KOK

Het 'succes' van extreem-rechts bij de laatste kamerverkiezingen vroeg om verklaringen. Velen waren van mening dat het stemmen op extreem-rechts samenhangt met het wonen in de oude wijken. Ook een hoog en/of stijgend aandeel buitenlanders in bepaalde buurten zou een belangrijke rol spelen. Een aantal enthousiaste wetenschappers nam, uit nieuwsgierigheid en betrokkenheid, het initiatief deze beweringen te confronteren met de cijfers. Dit alles gebeurde in de eigen vrije tijd. In dit artikel worden in het kort de resultaten gepresenteerd van hun onderzoek in de vier grote steden.

Janmaat's Centruumpartij behaalde bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 8 september 1982 gemiddeld 0,8% van de stemmen. Tijdens de landelijke verkiezingen op 6 september 1989 scoorden de Centrumdemocraten van Janmaat gemiddeld 0,9%. In de vier grote steden lagen deze percentages aanzienlijk hoger. De aanhang van Janmaat was echter niet regelmatig over de verschillende buurten verdeeld. Sommige wijken scoorden ver boven het stedelijk gemiddelde, andere lagen daar beduidend onder.

AMSTERDAM

In Amsterdam is in 1982 wel, maar in 1989 geen significant positief verband aanwezig tussen het percentage stemmen op Janmaat en het aandeel allochtonen per stadsdeel. Ook het positieve verband tussen de toe- of afname van het percentage stemmen op Janmaat en de toe- of afname van het aandeel allochtonen over de periode 1982-1989 is niet significant. Van de vier grote steden heeft Amsterdam het hoogste percentage allochtonen (31 december 1982: 18,2%, 1 januari 1989: 23,8%). Dit kan worden verklaard uit het feit dat in Amsterdam een deel van de Surinamers en Antillianen met de Nederlandse nationaliteit tot de allochtonen worden gerekend (zij zijn in Suriname of de Antillen geboren, of één van de ouders is daar geboren). Opvallend voor Amster-

Een hoog percentage allochtonen in een woonwijk is geen sluitende verklaring voor het aantal Janmaat-stemmers. Foto: Martijn Gallenkamp

dam is, dat de allochtonen zich in 1989 ten opzichte van 1982 over de stad hebben verspreid. Wat betreft het stemmen op Janmaat is het volgende beeld zichtbaar. In oude stadsdelen met een ten opzichte van 1982 gestegen percentage allochtonen is het aandeel Janmaat-stemmen gedaald. Het gaat hierbij om de Spaarndammerbuurt (inclusief Zeehelden-, Staatslieden- en Frederik Hendrikbuurt), de Pijp, Oost, Oud-West en de Binnenstad. Eenzelfde ontwikkeling zien we in het nieuwe stadsdeel Zuidoost. Deze afname van het percentage Janmaat-stemmen is des te opvallender gezien de stijging van het aantal Janmaat-stemmen voor de stad als geheel (van 2,8% in 1982 naar 3,1% in 1989). Daarentegen zijn in naoorlogse stadsdelen zowel het percentage Janmaat-stemmen als het aandeel allochtonen toegenomen. Het gaat hierbij om Sloterveer, Osdorp en Slotervaart.

ROTTERDAM

Zowel voor 1982 als voor 1989 geldt in Rotterdam een significant positief verband

tussen het percentage Janmaat-stemmen in de buurten en het aandeel allochtonen. Ook is er een significant positief verband tussen de toe- of afname van het percentage Janmaat-stemmen tussen 1982 en 1989 en de toe- of afname van het aandeel allochtonen in die periode. De allochtonen in Rotterdam zijn zowel op 31 december 1982 (10,3%) als op 1 januari 1989 (11,4%) geconcentreerd in de oude buurten. Een sterke spreiding zoals in Amsterdam en Utrecht valt te constateren, heeft in de Maasstad niet plaatsgevonden. Het percentage Janmaat-stemmen is in Rotterdam, als enige van de vier steden, gedaald (van 4,0% in 1982 naar 3,4% in 1989). De 10 buurten die in 1989 qua Janmaat-stemmen het hoogst scoren zijn voornamelijk oude buurten. Het gaat hierbij om de Afrikaanderwijk (met het hoogste percentage Janmaat-stemmen van alle wijken in de vier grote steden, 8,6%), Spangenberg, Bospolder, Nieuw Crooswijk, Tussendijken, Bloemhof, Hillesluis, het Oude Noorden en Rubroek. De enige vreemde eend in de bijt is het naoorlogse Kleinpolder. Onder het stedelijk gemiddelde van 3,4%

Janmaat-stemmen in 1989 liggen vooral de naorlogse buurten.

DEN HAAG

In Den Haag geldt dat het percentage Janmaat-stemmen in de buurten en het aandeel allochtonen zowel in 1982 als in 1989 een significant positief vertonen. Het positieve verband tussen de toe- of afname van het percentage Janmaat-stemmen gedurende de periode 1982-1989 en de toe- of afname van het aandeel allochtonen in deze jaren is echter niet significant. Het percentage allochtonen is toegenomen van 7,8% op 31 december 1982 naar 10,6% op 1 januari 1989. Er heeft zich een zekere spreiding voltrokken, al is deze niet zo sterk als in Amsterdam en Utrecht (zie verder). Buurten die ver boven het stedelijk gemiddelde uitsteken, zijn de Schildersbuurt (39,1%), het Transvaalkwartier (29,6%) en de Stationsbuurt (inclusief Binckhorst, 24,2%). Het aandeel Janmaat-stemmen is in Den Haag flink gestegen (van 2,2% in 1982 tot 3,2% in 1989). De 'top-vijf' ziet er in 1989 als volgt uit: Schildersbuurt (7,0%), Groente- en Fruitmarkt (6,2), Transvaalkwartier (6,2), Stationsbuurt (inclusief Binckhorst, 5,9) en Zuidpark (inclusief Moerwijk, 5,8). Dit zijn allemaal oude buurten. De wat chique-re buurten herbergen de laagste Janmaatscores, zoals Vogelwijk (0,7%), Benoordenhout (0,8), Bohemen en Meer en Bos (1,0), Kraayenstein (1,1) en de Archipelbuurt (1,2).

UTRECHT

In Utrecht vertonen de buurtcombinaties zowel in 1982 als in 1989 een significant positief verband tussen het percentage Janmaat-stemmen en het aandeel allochtonen. Tevens is er een significant positief verschil aanwezig tussen de toe- of afname van het aantal Janmaat-stemmen en de toe- of afname van het percentage allochtonen over het tijdvak 1982-89. Het percentage allochtonen is ook in Utrecht gestegen, van 9,0% op 31 december 1982 naar 11,0% op 1 januari 1989. Evenals in Amsterdam heeft zich hier een sterke spreiding voorgedaan, vooral naar het noorden, zuiden en zuidwesten van de stad. De volgende

buurtcombinaties zijn flinke groeiers: Kanaleneiland, Tolsteeg/Hoograven, Nieuw Zuilen, Rivierenwijk/Croeselaan en Overvecht-Zuid. Ook wat betreft het aandeel Janmaat-stemmen heeft in Utrecht een toename plaatsgevonden; van 1,9% in 1982 naar 2,6% in 1989. De vijf buurtcombinaties die in 1989 het hoogst scoren zijn: Amsterdamse Straatweg tot Marnixlaan (4,4%), Rivierenwijk/Croeselaan (4,4), Nieuw Zuilen (4,3), Kanaleneiland (4,0) en Tolsteeg/Hoograven (3,9). Opvallend aan de Utrechtse situatie is dat er vooroorlogse buurtcombinaties zijn die lager op Janmaat scoren dan bovengenoemde vijf, maar wel een (veel) hoger percentage allochtonen bezitten. Het gaat hierbij om Amsterdamse Straatweg tot Spoorlijn en Kanaalstraat/Vleutenseweg. Daarentegen hebben een aantal naoorlogse buurtcombinaties relatief veel Janmaat-stemmen in hun gelederen: Kanaleneiland, Tolsteeg/Hoograven en Overvecht-Zuid.

VERKLARINGEN

Er zijn dus wijken met een relatief gering aandeel Janmaat-stemmen, terwijl er een hoog percentage allochtonen woont. Hier zijn een aantal mogelijke verklaringen voor te geven.

1. Quasi-allochtonen

Heel wat allochtonen in de wijk komen niet overeen met het beeld dat men doorgaans van deze categorie heeft. Hierbij moet men denken aan blanke buitenlanders, bijvoorbeeld Engelsen en Duitsers. Ook rijkere donkergekleurde buitenlanders, zoals bemiddelde Japanners of bewoners van Surinaamse en Antilliaanse herkomst die vloeiend Nederlands spreken en sterk zijn geïntegreerd in de lokale cultuur, vallen in praktijk buiten het algemeen aangehangen beeld van allochtonen.

2. Stemmende allochtonen

De wijk telt relatief veel allochtonen met stemrecht voor de Tweede-Kamerverkiezingen. Dit gaat alleen op voor Amsterdam: daar worden Surinamers en Antilliaanen met de Nederlandse nationaliteit die in Suriname dan wel de Antillen zijn geboren, of waarvan één of beide ouders daar is geboren, toch tot de categorie allochtonen gerekend.

3. Extreem-rechts stemmen is taboe

Het electoraat van de wijk bestaat voor een relatief groot deel uit mensen die hun eventuele aversie tegen buitenlanders nooit zullen vertalen in een stem op een extreem-rechtse partij. We kunnen daarbij denken aan wijken waar veel mensen woonachtig zijn met een hogere sociaal-economische en/of culturele achtergrond, dan wel wijken waar naar verhouding veel personen een religie aanhangen die sterk heeft geleiden onder extreem-rechtse terreur (bijvoorbeeld de Jodenvervolgving).

4. Stemmen met de voeten

De autochtone bewoners die problemen hadden met de (toenemende) aanwezigheid van buitenlanders, zijn reeds uit de wijk vertrokken.

5. Geen problemen met een multi-culturele samenleving

Er hebben zich vooral autochtonen in de wijk gevestigd die geen moeite hebben

met de aanwezigheid van een flink aantal allochtonen aldaar.

6. Gewenning

Wanneer men enige jaren in een wijk woont met veel buitenlanders, treedt gewenning op onder de autochtone bevolking. De Nederlanders vinden een zekere *modus vivendi* met de allochtonen.

ZONDEBOK

Volgens ons zijn er vijf mogelijke redenen waarom mensen op een extreem-rechtse partij stemmen. De volgorde is niet willekeurig. Bij de eerste reden speelt de racistische ideologie een grote, en de politieke ideologie een kleine rol. Bij de laatste reden geldt het omgekeerde.

1. Racisme en vreemdelingenhaat

Een deel van het electoraat van extreem-rechts bestaat uit mensen die een racistische ideologie aanhangen en/of een sterke afkeer hebben van vreemdelingen, liever gezegd van personen uit culturen die afwijken van hun eigen cultuur.

2. De buitenlanders als zondebok

Allochtonen worden gezien als de oorzaak van allerlei problemen. De oplossing hiervoor zou zijn gelegen in het verminderen van de toename van het aantal buitenlanders.

3. *Buitenlanders betekenen verpaupering*
Anderen zien een samenhang tussen het hoge en/of toenemende aantal allochtonen in de wijk en het feit dat de buurt achteruitgaat.

4. Discriminatie van autochtonen

Een ander gedeelte zal Janmaat aanhangen omdat men vindt dat buitenlanders worden vóórgetrokken.

5. De proteststem

Een deel van de Janmaat-aanhangers heeft in feite niet zoveel afkeer van buitenlanders. Zij stemmen Janmaat om blijf te geven van hun kritiek op het huidige politieke gebeuren.

Heeft het nu zin het aandeel allochtonen in de concentratie-wijken te verminderen en ze te verdelen over die wijken waar zij zijn ondervertegenwoordigd? Het is zeer de vraag of een dergelijk ruimtelijk herverdelingsbeleid het stemmen op Janmaat zou afremmen. Immers, men kan zich voorstellen dat in de wijken waar het percentage allochtonen wordt teruggeschroefd, de Janmaat-aanhang gelijkblijft of slechts in geringe mate afneemt. Tegelijkertijd kan het aantal stemmen op Janmaat omhoog schieten in de wijken waar de allochtonen als gevolg van de deconcentratie terecht komen. Ons inziens is een beleid gericht op het verbeteren van de maatschappelijke positie van alle kansarmen hoogstwaarschijnlijk effectiever.

Jan Kok is werkzaam bij het Planologisch en Demografisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Jurgen Hoogendoorn werkt bij de Dienst Ruimtelijke Ordening in Amsterdam.

Dit artikel is gebaseerd op het onderzoeksverslag *Extreem-rechts en allochtonen in de vier grote steden; een problematische relatie* (juni 1990), geschreven door Jurgen Hoogendoorn, Jan Kok, Ton de Reuver en Ron de Weijze. Dit verslag is telefonisch te bestellen bij het PDI van de Universiteit van Amsterdam, Jodenbreestraat 23, 1011 NH Amsterdam, tel. 020-525 4040.